

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לה, תשמ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ולא דיבורי סרק, והמשתמש ב"פתפוחי בָּצִים" לקריאת ביניים של קנטור או היתול פדי להורות על טעות שבהחלפת עניין באחר הדומה לו לכאורה, יבושם לו.

דוד זילבר

בין בקיעה לקריעה

לא במעט נשתהתה תשובתי על מאמרו של חיים אהרןוביץ "בקעים, קרעים — המונח הטכני והגדרתו וכו'" (לל"ע קונטרס א (שמא), מרחשון ה' תשמ"ד), משום שקיויתי, פי התגובה תבוא ממקום אחר והיא שתפטור אותי מן היגיעה שבויפוח. מאחר שהשתיקה נתארכה, מוצדק החשש, פי מקצת קוראים יושפעו מפסיקתו של בעל המאמר, ונמצאתי מסייע בשימת מכשול בפני "סומא בדבר".

הכותב, ח"א, חולק על הנחתי, פי הצירוף המקראי "קרע חלון", אשר גם לדעת כל המפרשים והמילונאים, וכן בשימוש המושאל של ימינו, משמעו הוא "פתח חלון (ראה חלק ב' של מאמרי "מן הריאליה הקדמאית וכו'", "לל"ע קונטרס א (שלא) תשרי-מרחשון ה' תשמ"ג). הוא חולק גם על כך, פי מקורו של אותו צירוף הוא באורח חייהם של קדמונינו שזכני אוהלים, אשר קרעו קריעת חלל, הוא החלון, ביריעת האוהל לצורך אור ואויר. לדעתו, מצוי השימוש בפועל קרע "בשתיחה (בלשון המקרא ובלשון חכמים) גם לעניין חומר מוצק". בטענתו זאת

הוא מתעלם מכך, כי נושא דיוני על "קרע חלון" הוא רק בתחום לשון המקרא, וכי כמעט כל פעולת קרע במקרא — פרט למקרה הפולט בחריגותו של "נקרע מזבח" (מל"א יג) — מוסבה על חומר שהוא מעשה אורג. טענתו השנייה היא, כי "ודאי שאין כאן קרע לשון פתיחה, כמתבקש מסברתו של זילבר לגבי המונח הזה, כי קרע הִדגשו בהפרדה, שבאה עם התרחבות הבקיעה". וצא אפוא, כי לדידיה הקריעה מקפלת בתוכה גם את הבקיעה פהרחבתה, כלומר "לפנינו מונח אחד לשתי פעולות, מעין "זכור ושמור בדיבור אחד". אגב, הקריעה בחומר מוצק וכהרחבתה של הבקיעה זומנו אצלו יחד בפירושו החדשני ל"נקרע מזבח" (מל"א יג), ואלו דבריו: "נתרחב חור מבקיע, שנבעה בציפוי הנחושת של המזבח ונשפך הדשן ממנו". מזבח נחושת לא היה בבית-אל של ירבעם בן-נבט, שהרי בכל המקרא אין אנו מוצאים יותר משני מזבחות נחושת, האחד בחצר המשכן והשני במקדש שלמה.

אך עיקר חידושו של ח"א הוא בהבחנתו בין בקע (ים) לבין קרע (ים), וכה אומר הוא בנידון: "הראשון מורה על סדיקה וחיתוך, והשני מורה בנוסף לזה על פער שנפער עם ההפשלה לצדדים של השפֹתות שנתהוו מן הבקיעה, ועל-ידי זה נתגלע קרע ביניהן. תהליך זה, שתחילתו בקיעה קנית בחומר והמשכו בקרע מתרחב עד פדי היחצות החומר והפרדתו לשניים, מוצג לנגדנו במלואו בפרשת קריעת ים-סוף".

המעייין בקונקורדנציה למקרא יינכח, כי אף לא על פועל אחד מן הצורות של בקע, שמספרם הוא למעלה משישים, ניתן להחיל את ההבחנות הנ"ל; שכן ההבדל אינו בתוכנם הפרדי-

קאטיבי של פעלים אלו, בקע וקרע, שהם נרדפים, פי אם בצירופיהם של נשוא ומושא, שבהם הם מופיעים. הצירופים הללו הם מערכת קבועה ובלתי משתנית, הנה אומר, שהמושאים שעליהם "שולט" הנשוא (הפועל) בקע אף פעם אינם "נשלטים" על-ידי הנשוא (הפועל) קרע. וכן, דרך משל, אם מפתוב אחד במקרא (יש' כח, טו) אנו למדים, פי ברית פורתים וחזזה עושים, ולא להפך, כך נוכחים אנו לדעת, פי בעשרות פתובים, בעקיבות וללא סטייה אחת, בגדים וכל מעשה אורג וכן יריעות עור ואף מושאים מטאפוריים שצדם המוחשי קשור בנ"ל (ממלכה קרועה, המשולה לבגד קרוע; שמים, שנאמר עליהם (תה' קד, ב), פי נטויים פיריעה — את כל אלה קורעים, אך אף לא פעם אחת בוקעים. לעומת זאת מים, ים, תהומות, מעיינות, נהרות ונחלים (הוסף על כך מספר מושאים קבועים, כגון: עצים, הר, עמקים ועוד) — את כל אלה בוקעים ומבקעים, אך אף לא פעם אחת קורעים. החוקיות הזאת נשמרת בכל חלקי המקרא, ובכללם מגילת קהלת, שהיא בעלת לשון גבולין שבין המקראית ללשון חכמים, וגם בה את הנקרע מתקנים על-ידי תפירה¹ ("עת לקרוע ועת לתפור" קה' ג, ז). "קריעת ים סוף" אינה מצויה במקרא, אלא "בקיעת ים-סוף", ולא מטעמים ספרותיים כדעת ח"א, פי אם, כאמור, משום

---

1. אבל מזבח שנקרע לא יתוקן על-ידי תפירה. לפיכך נוטה אני לראות כאן, בצירוף חריג זה, לשון קצרה (אליפטית), כלומר לא המזבח, פי אם חלון המזבח, חללו שבו נצבר הדשן, נקרע. כמו "ערוך השולחן" (יש' כא, ב) או "שולחן ערוך" (יח' כג, מא), משמע עריכת הפלים והמאכלים על השולחן.

שהצירוף הזה אינו שייך למערכת הצירופים של נשוא ומושא המקראיים, ומה שנקרא בתנ"ך בקיעת ים-סוף נקרא בקצת מדרשים בשם קריעת ים-סוף. ומעין זה הוא המרשם, שמציע בעל המאמר להגדרת מהותו של מונח טכני במקרא, שפן קובע הוא, פי "מונח טכני חייב לציין מכנה משותף לכל צירופי הפועל בלשון המקרא ובלשון חכמים". מפותרת המאמר ומתוכנו אתה למד, פי "בקע ים" ו"קרע ים" הם שני מונחים טכניים, שהרי תואמים הם את הקריטריון הזה. המסקנה המתבקשת מן ההיגיון הזה היא, פי במסגרת לשון המקרא לא ייתכן כלל מונח טכני, באשר כל קיומו הוא רטרואקטיבי מכוחה של החטיבה הלשונית המאוחרת יותר, היא לשון חכמים.

את משמעו של קרע כפעולה של הרחבת תולה ח"א בפירוש רש"י על שני פתובים בספר ירמיהו: (1) פרק ד, ל; (2) פרק כב, יד. אך מסתבר, פי פתונו לפרש"י בפתובים אלו יסודו באי-הבנה. על הפסוק "פי תקרעי בפוך עיניך לשון תתפי" נאמר ברש"י: "לשון קריעה, שהפוך נראה פמרחיב קרע העין"; פלומר, הפוך הוא שיוצר מראית של עין רחבה. אמנם המלה קרע נמצאת בדיבור המתחיל, אך רש"י אינו רואה צורך לפרש אותה, פי אין רבותא בכך שקו הפתח של בית העין (מטבע ברייתו) נמשך לרוחב ולא לאורך, ומראית עין מוגדלת היא ממילא מראית עין מורחבת. וסמי מכאן, פי כל קרע לפי רש"י פירושו הרחיב; אין זה משתמע מפתוב זה ולא מפל יתר מקרי קרע במקרא, שאין רש"י מפרשם כלל. הפתוב השני הוא: "וקרע לו חלוני" (שם כב, יד), שעליו נאמר "וקרע

לו — והרחיב לו, אחרים הגיהו: וקרע לו ופתח לו". נקל לשער, פי "והרחיב" כאן הוא שיבוש שבגרירה של המעתיק מן "כמרחיב" שבפרש"י הנ"ל על יר' ד, ל. עאפו"כ אין להניח, פי "אחרים הגיהו" משמעו ש"ההגהה ייחס (רש"י) לאחרים" כדברי ח"א. נכון הוא, שגם השיבוש וגם הגהתו הם מעשי ידיהם של פרשנים אלמוניים בעלי הגלוסות, שהעניקו לרש"י את הערות השוליים שלהם, פרי הרהורי לבם. וכדאי להעיר, פי המסתמך על פרש"י חייב לא פעם לברור את הבר מן התבן ולבדוק היטב, מה באמת דברי הפרשנדתא ומה הם דברי מעריציו העלומים ששמו עצמם לפרשניו. ואלה דברי אברהם ברלינר בהקדמתו לספרו "רש"י על התורה" (מהדורה תניינא, פרנקפורט ענ"מ תרס"ה, עמ' XI): "ברכות הימים הרפו ידיים עסקניות להכניס בדברי רש"י הוספות ושינויים פהנו; וכהנה ושיבשו את הלשון ואת העניין. המעתיקים הוסיפו פירושים אשר המציאו מסברת עצמם". להלן מביא הוא מדברי החכם צונץ, האומר: "את הגהות ותיקונים וכן הוספות לפרש"י המדפיסים העתיקו מתוך כתבי יד שעל קלף ישן וסיפחו אותם אל פרש"י בשם רש"י ישן". יצחק אבינרי דן בפרק ו' של ספרו "היכל רש"י" בפירושים שאינם לרש"י ובהערות זרות שנשתרפבו גם לתוך הדפוסים העתיקים, ומוצא, פי השיבושים בפירוש רש"י לספרי נ"ך עולים על אלה שבחמישה חומשי תורה.

ולסיום: לדעת ח"א "קרע חלוני" (יר' כב, יד) משמע: "הרחיב את הבקיעה שבקיר במפולש לתוך החלל, ועשה בו

מתקן של חלון". אין לרש"י כל חלק בפירוש הזה, כי לא ניתן לייחס לו מה שלא נאמר בפתוב. באותו פרק של ספר ירמיהו מסופר, כי המלך יהויקים בנה לו ארמון מפואר (בית מידות), אך לא נאמר, כי עסק בשיפוץ בתי הבירה, שחלונותיהם היו רק בקיעות בקיר" והיה צורך להרחיבם "במפולש לתוך החלל".

נחום מ' ברונזניק

"ראש הדגל"

בסיפור "בחנותו של מר לופלין" מספר עגנון, שפשבא לבית-כנסת אחד בלייפציג נתפכד בעלייה לתורה, ו"לאחר הקריאה רמז לי השמש להודות לראש הדגל שפכדני בעליה לתורה. ראש הדגל באותו החודש אביו של הנער היה" (עמ' 130).

מנחם מורשת בקונטרסו "ש"י עגנון כמעשיר המילון העברי" (לשוננו לעם, טבת התשל"ח, עמ' 90) לא הצליח לגלות מקורו של הפינוי "ראש הדגל", והוא מוסר, שפרופ' דב סדן כתב לו, שאף הוא "לא שמע על צירוף זה", ובסופו של דבר משער סדן, "ייתכן פי הוא שאול ממונחי האזרחות הגויית". ולי נראה, שאין הדבר כך, ובאמת יש לפינוי הזה מקור יהודי, אלא שעגנון הסנה אותו פתתו לו צורה עברית מקראית.